

סוגיה ט: דיני מוקצה (11): בהמה שהתנבלה ביום טוב

*

רקע

סוגייתנו דנה האם בהמה שהתנבלה ביום טוב מוקצת. סוגיה זו מחדדת את מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון בדין מוקצה.

מקורות

- א. כז: "מתני' בהמה שמתה... במסוכנת ודברי הכל"
- ב. רי"ף יד: באלפס, "מתני' בהמה שמתה... דאינה ראויה לכלום ש"מ"
- ר"ן ד"ה הא
- רמב"ם הל' שבת פכ"א הי"ח, והל' שביתת יום טוב פ"ב הט"ז
- ג. רשב"א ד"ה מה חלה
- ד. שו"ע סי' שכד סע' ז ומשנה ברורה סקי"ז
- סי' תקיח סע' ו ומשנה ברורה [בעיקר: סקל"ג]

רשב"א ד"ה הא

מה חלה דקדשים אף בהמה דקדשים הא דחולין שריא. כלומר ואפילו בריאה, וא"ת ומ"ש מגורגרות וצמוקים דמודה בהו אפילו ר"ש דהכא דאין אדם מצפה אימתי תמות בהמתו הבריאה וקערה ועששית נמי דמודה בהו רבי שמעון, י"ל דהנך שאני דדחי להו בידים.

הסבר הסוגיה

"בהמה שמתה לא יזינה ממקומה". [משנה כז:]

המשנה אומרת שאסור להזיז בהמה שמתה. דין זה נובע מכך שבהמה שמתה אינה ראויה לכלום, אינה ראויה לאדם מפני נבלותה, ואינה ראויה לכלבים מפני שמוכן לאדם אינו מוכן לכלבים.

הגמ' דנה בדין זה לאור מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון בדין מוקצה, ומביאה מחלוקת אמוראים בהסבר דברי התנאים. הראשונים נחלקו בגרסת הגמ' ובפירושה.

רש"י [ד"ה הכא במאי עסקינן] מפרש שבשיטת רבי יהודה אין מחלוקת, לרבי יהודה יש מוקצה, וכל בהמה שהתנבלה ביום טוב היתה מוכנה בערב יום טוב לאדם ולא לכלבים, ולכן כשהתנבלה היא מוקצת. בשיטת רבי שמעון נחלקו אמוראים, מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא סובר שרבי שמעון מתיר לחתוך כל בהמה שהתנבלה ביום טוב, ומר בר אממר משמיה דרבא סובר שרבי שמעון מתיר רק בהמה שהיתה מסוכנת בערב יום טוב, ודעתו היתה שאם תמות יאכילנה לכלבים.

הרי"ף [יד: באלפס] פוסק כזעירי שהמשנה עוסקת בבהמת קדשים מסוכנת מערב יום טוב, ואין להזיזה כיוון שהיא קדשים. בהמת חולין מסוכנת מותר להזיזה ולהאכילה לכלבים. מקשה בעל המאור [שם], הרי הרי"ף פוסק כרבי יהודה, ומדוע הוא מתיר להאכיל לכלבים בהמה שהיתה מסוכנת מערב יום טוב?

מתוך הר"ן [ד"ה הא] שהרי"ף גורס כגרסה המופיעה לפנינו: "הכא במאי עסקינן במסוכנת ודברי הכל", וגם רבי יהודה מודה שמותר להאכיל בהמה שהיתה מסוכנת מערב יום טוב [מרש"י (ד"ה הכא) ברור שהוא לא גרס: "ודברי הכל"]. לפי פירוש זה יש שלושה מצבים בבהמה שהתנבלה ביום טוב:

- א. בהמה שהיתה בריאה בערב יום טוב: מותר להאכילה לכלבים לשיטת מר בריה דרב יוסף אליבא דרבי שמעון.
- ב. בהמה שהיתה חולה בערב יום טוב: מותר להאכילה לכלבים אפילו לשיטת מר בר אמימר אליבא דרבי שמעון.
- ג. בהמה שהיתה מסוכנת בערב יום טוב: מותר להאכילה לכלבים אפילו לשיטת רבי יהודה.

רבי יהודה סובר שמותר להשתמש בשבת וביום טוב רק בדבר המוכן לכך מערב יום טוב. רש"י מפרש שבהמה חיה אינה מוכנה לכלבים, ולכן רבי יהודה אוסר אפילו מסוכנת. הרי"ף חולק ולדעתו אין דרך אדם לשחוט בהמה מסוכנת ולאוכלה, ולכן מסוכנת עומדת רק לאכילת כלבים ואינה מוקצת. בהמה חולה יכולה להבריא, ולכן ראוי לאדם, ואין מייחדים אותה לכלבים.

רבי שמעון סובר שאין צריך להכין אבל מודה שדבר שנדחה משימוש - מוקצה. מר בריה דרב יוסף סובר שרק דבר שנדחה בידים כגון גרוגרות וצימוקים מוקצה לרבי שמעון, אבל בהמה שלא נדחתה בידים אינה מוקצת אפילו כשהיא בריאה. מר בר אמימר סובר שבהמה בריאה אינה בדעתו כלל להאכילה לכלבים, ולכן היא דחוייה אף שלא דחה אותה בידים, רק בהמה חולה יש בדעתו להאכילה לכלבים, ולכן אינה מוקצת.

ביארנו את מחלוקת האמוראים בשיטת רבי יהודה לפי ההבנה שבהמה שהתנבלה בשבת וביום טוב מוקצת מפני שלא היתה מוכנה לכלבים מערב יום טוב. בפשטות הנבלה מוקצת גם מחמת איסור, שהרי בחייה היה אסור לשוחטה לכלבים. אמנם, ביום טוב הבהמה אינה מוקצת מחמת איסור, שהרי מותר בחייה לשוחטה לאכילת אדם, אבל בשבת שאסור לשוחטה לאדם הבהמה אמורה להיות מוקצת גם מחמת איסור. שיטה זו שבהמה שהתנבלה אסורה מחמת איסור מפורשת בדברי רבינו תם [שבת יט: תוד"ה הנין]. תוס' בחולין [יד: ד"ה אם] מעלה אפשרות שהסוגיה עוסקת בבהמה שניתן להאכילה לכלבים כשהיא חיה, ולפיכך אינה מוקצת מחמת איסור [גם משיטת בעל המאור (יד: באלפס) עולה שבהמה שהתנבלה אינה מוקצת מחמת איסור, שהרי הוא מפרש את שיטת רב נחמן (ב:) הפוסק כרבי יהודה ביום טוב, שכוונתו לדברים האסורים בשבת משום איסור מלאכה, והוא פוסק בסוגייתנו כרבי שמעון]. שאלה זו, האם בהמה שהתנבלה

מוקצת מחמת איסור משמעותית להלכה, כיוון שיש לנו מוקצה מחמת איסור בשבת, ואנו פוסקים שמחתכים את הנבלה לפי הכלבים. עיין תוס' שבת קנז. ד"ה לבר, ואכמ"ל].

סיכום

מהסוגיה עולה שיש שלושה מצבים שונים בבהמה שהתנבלה ביום טוב:

א. בהמה בריאה בערב יום טוב. לא היתה דעת הבעלים להאכיל את הבהמה לכלבים, ולכן נחלקו האמוראים האם היא מותרת לשיטת רבי שמעון.

ב. בהמה שהיתה חולה בערב יום טוב. מחלתה גורמת לכך שהבעלים מעלים על דעתם את האפשרות שהיא תאכל לכלבים, ולכן אינה מוקצת לשיטת רבי שמעון [הסבר זה לשיטת הרי"ף. רש"י לא הכיר את המושג "בהמה חולה", אלא רק "בהמה מסוכנת"].

ג. בהמה מסוכנת. דעת הבעלים להאכיל את הבהמה לכלבים. לדעת רש"י, בהמה זו מוקצת לרבי יהודה, מפני שכעת אינה עומדת לכלבים, ורק לאחר מיתתה עומדת לכלבים. לדעת הרי"ף בהמה זו מוכנה לכלבים, ואינה מוקצת אף לשיטת רבי יהודה.

הלכה

בהלכות שבת פוסק השו"ע [סי' שכד סע' ז] כרבי שמעון, שבהמה שהתנבלה בשבת אינה מוקצת ומחתכים אותה לכלבים אפילו היתה בריאה בערב שבת. בהלכות יום טוב פוסק השו"ע [סי' תקיח סע' ו] כרבי יהודה אליבא דשיטת הרי"ף, שרק בהמה מסוכנת אינה מוקצת. המגן אברהם [סק"ח] פוסק שלשיטת הרמ"א שהלכה כרבי שמעון אף ביום טוב, אף בהמה בריאה אינה מוקצת ביום טוב. המשנה ברורה [סי' שכד סק"ז, סיק תקיח סקל"ג] מתיר בשבת וביום טוב רק בהמה שהיתה חולה בערב המועד.